

Nâyî Osman Dede, Tahrîr-i Musikî veya Nota-yi Türkî'yi Ne Zaman Yazdı?

Recep USLU*

ÖZ

Nâyî Osman Dede, Klasik Türk Mûsikisi döneminin önemli isimlerinden biridir. Onun önemi müzik tarihine ve teorisine kazandırdıkları yanında, kendisinden sonrakileri etkileyen bir müzik yazısı icat etmesiyle pekişmiştir. Ancak araştırmacılar *Nota-yi Türkî* veya *Tahrîr-i Musikî* adı verilen müzik yazısını ne zaman icat ettiğine dair bir tarih verememiştir. Nitel araştırma yöntemiyle yapılan bu araştırma, E. Popescu-judetzi'nin "nota sistemini tam olarak hangi tarihte oluşturduğunu belirleyemiyoruz" ifadesi bir sonuç mudur yoksa üzerinde yeterince incelemesi yapılmamış bir olgu mudur? sorusuna cevap bulmak için yapılmıştır. Bu soruya cevap aranırken Osman Dede'nin biyografisinde aydınlatılması gereken bazı problemlere de rastlanmıştır. Bunlar arasında şu sorular vardı: Osman Dede ne zaman doğdu? Biyografi kaynakları ne zaman yazıldı? Kaynakların Osman Dede'nin biyografisi açısından değerleri nedir? Bu sorularla kendi çağında yazılmış üç biyografi kaynağı eleştirildi. Bu eleştiri sonucunda kaynaklar arasında Sâkıb Dede'nin eseri diğerlerine göre daha önemli bir kaynak olduğu anlaşıldı. Makalede cevapları aranan diğer sorular: Osman Dede, ne zaman Galata Mevlevîhânesi'nde müzik eğitimi başladı? Ne zaman neyzenbaşı oldu ve müzik nazariyatına ilgi duydu? Makam canlandırma ile uğraştı mı? Yeni makamlar icat etti mi? Ne zaman işittiği müziği yazmaya başlamış olabilir? Kutb-i Nâyî olarak ne zaman tanınmış olabilir? "Nota-yi Türkî" olarak bilinen eserini, Kantemiroğlu'nun 1691'de yazımını bitirdiği eserden önce mi, sonra mı yazmıştır? Osman Dede *Mirâciye* ve Mevlevî ayin bestelerini ne zaman besteledi? Bütün bu sorulara makalede bulunan tespitler

121

* Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Türk Musikisi Bölümü, İstanbul/Türkiye
E-posta: recep.uslu@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3849-2982,
DOI: 10.32704/erdem.2021.81.121
Makale Gönderim Tarihi: 10.06.2020 * Makale Kabul Tarihi: 26.03.2021 * (Araştırma Mk.)

şöyledir: 1675'te Edirne'ye gitti ve sonra makam nazariyatı ile ilgilenmeye başladı, 1680'de neyzenbaşı oldu ve müziğin yazısıyla ilgilenmeye başladı, 1685-87 çile sonrası evlendi. 1680 sonrası, daha önce adları görülmeyen “gülizar, musikar, şiraz, huzibuselik, nevaacem, nevauşşak”ı icat etti; sümbüle, bahrinazik, hicazbuselik, muhalifek, rahatülervah gibi makamları yeniden-canlandırdı. 1688-89 yılında *Nota-yi Türki*'nin önemli bir kısmını bitirdi, 1691 sonrasında ilaveler yaptı. 1699-1707 yılları arasında çargâh ve rast, 1710-15 arasında hicaz ve uşşak Mevlevî ayinlerini, 1718 yılında *Mirâciye*'yi besteledi. Osman Dede müzik yazısıyla Kantemiroğlu'nu etkilemiş, yazdıklarıyla öncülük etmiştir. Osman Dede hakkındaki nitel yöntemle yapılan bu müzikolojik araştırma Kantemiroğlu'nun eserinin yazıldığı tarihin 1691-92 yılı olduğunu pekiştirmektedir. Bu tarih Nâyî Osman Dede'nin verilerini Kantemir'in en iyi değerlendirdiği ve Boğdan'a atanmak için eserini II.Ahmed'e sunulduğu tarih olarak kabul gören bir tarihtir. Araştırma Nâyî Osman Dede'nin *Tahrîr-i Mûsiki* yani müziğin yazımı eseriyle, Türk müziği tarihi ile ilgili olduğu kadar Dünya müzik tarihinin bir parçası olmayı hak ettiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Osman Dede Nâyî, müzikoloji, harf müzik yazısı, makam canlandırma, makam icat etme, Nota-yi Türki, Kantemiroğlu, Türk müziği tarihi, Klasik Türk Müziği Dönemi.

When Nâyî Osman Dede wrote Nota-yi Türkî?

ABSTRACT

Nayi Osman Dede is one of the important names of the Classical Turkish Music era. His importance was reinforced by his inventing a music writing that influenced the next, besides what he brought to the theory and history of music. However, researchers have not been able to give a date on when he invented the music article called *Nota-yi Türkî*. This research was carried out in order to answer the question of E. Popescu-judetz's statement "We cannot determine the exact date on which he created the note system" or is it a fact that has not been examined enough. While looking for an answer to this question, some problems to be clarified in Osman Dede's biography were also encountered. Among these were the following questions: When was Osman Dede born? When was biography resources written about him? What are the values of the sources in terms of Osman Dede's biography? Three biography sources written in their own age were criticized with these questions. As a result of this criticism, it was understood that Sâkîb Dede's work was a more important resource among others. Other questions the answers of which are sought in the article are as follows: When did Osman Dede start his music education at Galata Mevlevîhâne? When did he become a neyzenbaşı and was interested in music theory? Did he deal with maqam's re-creation? Did he invent the new maqams? When did he start writing the music he heard? When was he known as Kutb-i Nayi? Did he write his work known as *Nota-yi Türkî* before or after Dimitri Cantemir's work in 1691? When did Osman Dede compose *Mirâciye* and Mevlevî ritual compositions? The findings in the article to all these questions are as follows: He went to Edirne in 1675 and then began to deal with the maqam theory, he became a neyzenbasi in 1680 and began to deal with his music writing, got married after Mevlevî's ordeal in between 1685-87. After 1680, he invented the maqams «Gulizar, musikar, shiraz, huzibuselik, nevaacem, nevaushshak» whose names have not been seen before. And he re-created the maqams such as sumbule, bahrinazik, hiczibuselik, muhalifek, rahatulervah. He completed a significant part of *Nota-yi Türkî* in 1688-89, but made additions after 1691. He composed the rast and chargah Mevlevî ayins between 1699-1707, hicaz and ushshaq ayins between 1710-15, and *Mirâciye* in 1718. Osman Dede influenced Dimitri Cantemir with his musical writing and pioneered him with his writings. This musicological research by the qualitative method on Osman Dede reinforces that the date on which Kantemiroğlu's work was written was 1691-92. This date is accepted as the date when Kantemir evaluated the data of Nayi

Osman Dede best and presented his work to Ahmed II to be appointed to Boğdan. This research shows that Nayi Osman Dede deserves to be a part of the world music history as well as the history of Turkish music with his work titled Tahrîr-i Mûsiki.

Keywords: Osman Dede Nayi, musicology, alphabetic notation, music writing, maqam re-create, maqam invitation, Nota-yi Turkî, Dimitrie Cantemir, Turkish music history, Classical Turkish Music Period.

Giriş

Nâyî Osman Dede'nin Türk müziği tarihindeki yeri yadsınamaz. Onun günümüze besteleri gelmemiş olsa bile, müzik nazariyatındaki yerini Türk müzikolojisi ile ilgilenen araştırmacılar takdir etmektedir. E.Popescu-judetzu bunların başında gelir. Dünya müzikolojisi ise onu henüz takdir etmekten uzaktır. Özellikle nadir bulunan müzik yazısı eserlerinden biri Osman Dede'ye aittir. Bazı Türk müziği eserlerinin daha o günlerde yazıya geçirilmesini sağlamıştır. Sözü edilen eser, yaygın olarak *Nota-yi Türki* diye bilinen Osman Dede'nin zamanın ruhuna uygun adlandırma ile *Kitâb-ı Tahrîr-i Mûsikî*'sidir (: Müzik yazısı kitabı).

Bu makalenin konusu *Nota-yi Türki*'nin yazıldığı zamanı tespit etmektir. Varsayım olarak bu eseri Nâyî Osman Dede'nin gençlik yıllarında yazdığı düşünülmektedir. Fakat kaynaklardan gençlik yılları içinde daha odaklı bir zaman dilimi tespit edilebilir mi varsayımıdır.

Bu yazının amacı Neyzen Osman Dede'nin icat ettiği “harf müzik yazısı”yla (Uslu-Doğrusöz 2009: 8) uğraşı zamanını ve eserinin yazım tarihini belirlemeyi amaçlamaktadır. Makalenin sınırları Osman Dede'nin harf notasıyla uğraştığı süreç veya bu süreci başlatan nazariyatla ilgilendiği, makam icat ettiği¹ dönemden ibarettir. Müzik bibliyografyalarında (Uslu 2016; Uslu-Tetik-Işık 2013; Çak-Özcan 2019) görülen Neyzen Osman Dede ile ilgili araştırmalarda, makalede zaman zaman dile getirilen soruların cevapları bulunamamıştır.

Makalede nitel araştırma yöntemlerinden bilgi tarama, fişleme, sınıflandırma ve sistematik müzikoloji bilgi sunumu uygulanmıştır.

Makalede önce Nâyî Osman Dede'nin biyografi kaynaklarının eleştirisine ihtiyaç duyulmuştur. Bu eleştiriden amaç biyografi kaynaklarının gerçeği ne kadar yansıttıklarını, kimin kimden yararlanmış olabileceğini, kaynaklar arasında daha gerçekçi bir tarihi değerlendirme yapmaktır. Ardından kısaca bi-

¹ Makalede zaman zaman kullanılacak birkaç terime açıklık getirmek gerekmektedir. Bu konular daha önce müzikoloji alanında bazı makalelerde tartışılmış olmasına rağmen yaygın olarak bilinmeyen terimler olduğu için açıklamakda fayda vardır. “Makam icat etmek”, kaynaklarda görülen “ihtira” kelimesinin karşılığıdır. “Makam terkip etmek”le hemen hemen eş anlamda kullanılmıştır. Aralarında, yeni bir “dizi” ortaya koymak anlamında “icat” ve iki makamın dizilerini bir araya getirmekle oluşan “yeni terkip” anlamları kadar bir fark vardır. Kaynaklarda birbirinin yerine kullanıldığı görülmüştür. “Makam canlandırma” terimi ise, bir makam terkip/icat edildikten sonra unutulmasının ardından, bir süre sonra birilerinin aynı terkipten yeni müzik eserleri bestelemesini o makamın canlandırılması anlamında kullanılmaktadır. III. Selim'in icat ettiği ve canlandığı makam tartışması için bk. Uslu 2019c: 455.

linenleri özetleyen biyografisi hatırlatılarak, araştırmalarda cevapları bulunmayan biyografi problemleri sorularla sıralanmıştır. Araştırmalarda çelişkili cevapları olan Osman Dede ne zaman doğmuş olabilir? sorusunun ardından; neyzenbaşı oluşu, müzik yazımına başlaması, müzik nazariyatı ile uğraş zamanı tespit edilmeye çalışılmıştır. Makamlarda yeniden canlandırma yapmış mıdır? Onu bu uğraşlara sevk eden etkenler nelerdir? *Nota-yi Türki*'yi ne zaman yazmıştır? Günümüze gelen ayinlerinin bestelenme tarihlerinin belirlenmesi çabasıyla yeni teoriler üretilmiştir. Hedeflenen amaç dışında birkaç ilginç tespiti de içermekte olan yazı “Kaynakça” ile sonlanmaktadır.

Osman Dede Biyografisi Kaynaklarının Eleştirisi

Kaynak eleştirisi açısından hayatı hakkında yazılan birkaç tezkirenin ne zaman yazılmaya başlanmış olacağını önem arz etmektedir. Osman Dede'nin çocukluğu ve delikanlılığı, neyzenbaşılığı, evlenmesi gibi önemli bir zaman diliminden oluşan hayatına ait bilgilerin ortaya çıkarılması için kendi döneminde yazılmış kaynaklar incelenmelidir. Mevlevî tarihinin önemli kaynaklarından birini yazmış olan Seyrekzâde, eserini 1665'li yıllarda yazarken Osman Dede, neden tezkiresinde yer almamaktadır? Osman Dede'nin hayatını yazan tezkireler, onun hayatını ne derecede aydınlatabilirler? Makaleye bu sorulara cevap aramakla başlanabilir.

Osman Dede'nin hayatı üç tezkirede yazılmıştır. Bunlardan ilki Safâyî tezkiresidir, diğerleri Kazasker Sâlim ve Mustafa Sâkib tezkireleridir. Safâyî, tezkiresini yazmaya, muhtemelen 1695-97 yıllarında başladı, son şeklini 1720'de (h. 1132) tamamladı. Yaşça Safâyî'den küçük olan Sâlim, müderrisliğe başladığında (1116/1704), Safâyî gerek görüştüğü gerekse sicil dosyalarından özellikle katip şairler hakkında bilgiler toplamağa başlamıştı. Sâlim, Selanik kadısı iken 1714 yılında İstanbul - Galata kadısı tayin edildi. Sâlim, işte bu sırada müsveddelerini gördüğü *Safâyî Tezkiresi*'nden aldığı ilhamla yazıp bitirdiği *Tezkiresi*'ni ondan daha önceki bir tarihte 1722'de (h. 1134) Damad İbrâhim Paşa'ya sundu. Safâyî ise iki sene sonra *Tezkiresi*'ni aynı kişiye 1724'te (h. 1137) sunabilmiştir. Tarihi kronolojiye göre Sâlim'in tezkiresi önce yazılmış gibi görünse de aslında bilgilerinin önemli bir kaynağı, kendinden önce eser yazan Safâyî'nin tezkiresidir. Sâlim, tezkiresinde aktardığı bilgilerin çoğunu Safâyî ve Şeyhî'nin tezkirelerinden aktarmış olduğunu edebiyat tarihçileri belirtirler, ancak onun da bizzat görüştüğü şair bilgileri eserinin özgün kısımlarıdır.

Eserlerinin yazım tarihleri dışında bizi ilgilendiren üç yazarın da, onun, duyduğu müzik eserini yazabildiğini belirtmiş olmalarıdır (Safâyî 1724: 398; Sâlim 1722: 637; Sâkîb Dede 1730: II, 230). Hiç biri Osman Dede'nin müzik yazmaya başladığı zaman konusunda net bir bilgi vermemektedir. Tezkirelerin yazıma başlangıç tarihi olduğu düşünülen 1695 yılı ve bu yazarların içinden sadece Sâkîb Dede'nin, Osman Dede'nin yakın arkadaşı olmasıyla birlikte satır aralarında yazdıkları bize daha belirgin bir tarih fikri verebilir.

Sâkîb Dede'nin (1652-1735) kendisiyle aynı yaşta olan Osman Dede ile tanışıklıkları, Fatih Dersîâmlık görevini terk ettiği 1681'de, Gavsî Ahmed Dede'den ders almaya gelmesi ile başlar. Bu durum Gavsî Dede'yi ve Sâkîb Dede'yi diğer tezkire yazarlarından daha önemli kaynak haline getirir. Sâkîb Dede, Gavsî Ahmed Dede'den Mesnevi okumuş, kudüm ve ney gibi çalgılarla müzik ve matematik (riyaziye) öğrenmiştir. Sâkîb Dede, Galata Mevlevîhânesi'nde kaldığı sıralarda Beşiktaş Mevlevîhânesi'nin mukabele günlerine de katılırdı; Galata Mevlevîhânesi'nden daha çok Beşiktaş Mevlevîhânesi mukabelelerine katılmayı tercih eden Sultan IV. Mehmed, saray adamları ve devrin Mevlevîleri ile bu sırada görüştü. Bir ara rahatsızlanan Sâkîb Dede, gittiği Bolu kaplıcalarına, ardından uğradığı Konya'dan sonra İstanbul'a döndüğünde, 1684'te Galata'nın müdavimi olur. 1685'te Edirne Mevlevîhânesi'nde Seyyid Mehmed Dede'nin yanında yaklaşık üç yıl süren çileye girdi. Çilenin bittiği yıl, IV. Mehmed'in Osmanlı tahtından indirildiği 1687'de, Münecimbaşı Ahmed Dede Mevlevî ile Edirne'den yola çıkıp önce Galata Mevlevîhânesine uğrayıp oradan Kahire'ye gitti, üç ay kadar orda kaldı, yıl sonuna doğru Kahire'den İstanbul'a geldi. İstanbul sonrası Edirne'den başladığı bir Balkan yolculuğu yaptı ve Sefine adlı eserine başladı (Arı 2011: 3; Saylan 2014: 170). İstanbul'a döndüğünde karşılaştığı (Mart 1689'da) Konya postnişini Kara Bostan Çelebi (ö. 1711) tarafından Kütahya Mevlevîhânesine tayin edildi (h.1102/1689-90). Sâkîb Dede (ö. 1735) eserinde Osman Dede'nin vefat tarihini verdiğine göre, 1729'dan sonra tezkiresine son şeklini vermiş demektir.

Osman Dede'nin Kısaca Hayatı

Osman Dede hakkında bilinenler kısaca İslâm Ansiklopedisi'ndeki madde özetlenerek hatırlanmalı: İstanbul'da doğan Osman Dede, Nefeszâde İsmâil Efendi ve Galata Mevlevîhânesi şeyhi Gavsî Ahmed Dede'den talik yazı, Farsça, edebiyat dersleri ile ney dersleri aldı, neyzenbaşı oldu. Gavsî Ahmed Dede'nin kızı Hatice Hanım'la evlendi. Gavsî Ahmed Dede'nin ölümü (h.1109/1697) üzerine

Konya Çelebi'sinin izniyle, onun yerine tayin edildi. Osman Dede, 33 yıl görev yaptıktan sonra h.1142/1729'da vefat edince Galata Mevlevihânesi haziresinde defnedilmiştir. yaygın olarak bilinen eserleri: 1-*Rabt-ı Ta'birât-ı Mûsikî*, 2-*Nota-yi Türkî* veya *Tahrîr-i Mûsikî*, 3-*Ravzatü'l-i'câz* (Erguner 2007: c. 33, s. 462). Bunlara 4-*Mi'râciye* (*Ravzatü'l-i'câz*'dan farklı bir eser), 5. Şerh-i Münşeât-ı Nâbi (Milli Ktp. nr: 06 Hk 25/3, bu eseri ilk defa İ. Aksoyak tespit etmiş), 6.Müzik besteleri. Ansiklopediler nedense eserlerinin yazım tarihleri konusunda bir bilgi vermemiştir. Bunun başlıca sebebi eserlerinde tarih yazmaması ve konuyla ilgili özel çalışmaların yapılmaması olabilir.

Osman Dede Biyografisinin Sorunları

Yukarıda kısaca biyografisini özetlediğimiz Osman Dede'nin hayatı hakkında şüpheli bilgiler yanında bilinmeyenler olduğu görülmektedir. Bilinmeyenlerden ne kastedildiği, bu yazının ele aldığı problemleri yazı boyunca sorularla belirginleştirmiştik, burada tekrar edilmeyecektir. Yazının başlığında belirtilen "*Nota-yi Türkî*" olarak bilinen eseri, Kantemiroğlu'nun 1691'de yazdığı (Uslu-Doğrusöz 2009: 10)² eserden önce mi, sonra mı yazılmıştır? sorusu asıl amaçtır. Bu probleme işaret eden Popescu-judetz'in "nota sistemini tam olarak hangi tarihte oluşturduğunu belirleyemiyoruz" ifadesi bir sonuç mudur? Yoksa üzerinde yeterince incelemesi yapılmamış bir olgu mudur? Biyografisinin tamamlanmasını sağlayacak bu soruların cevapları şüpheleri giderecek şekilde araştırmalarda yer almamakta olduğu görülmüştür. Şimdi sırasıyla sorunları ele alalım.

Osman Dede'nin Doğumu

Osman Dede'nin ne zaman doğmuş olabileceği sorusuna cevap olarak araştırmalarda iki tarihe rastlanır: 1652 veya 1642, 1647 yılları. Bu farklı tarihler yüzünden bazı ansiklopedilerde doğduğu tarih yazılmamış olabilir (Ergun 1942: I, s.151; Erguner 2007: c.33, s.461). Doğum tarihinin tespiti, onun müzik tarihi adına yaptıklarını belirlemede önem taşımaktadır. Fakat bilinenden bilinmeyene doğru akıl yürütmek gerektiği için önce bilinenlerden başlayalım diyerek yukarıda bilinenleri özetledik. Kaynaklardan Safâyî, tezkiresini tamamladığı 1724'te hala hayatta ve Galata Mevlevihânesi şeyhi olduğunu belirttiği Osman Dede'nin kaynaklarda verilmeyen doğum tarihini tahmin etmenin tek yolu yazıya başlangıç yaşıdır.

² Konu edilen *Kitâb-ı ilmü'l-mûsikî alâ vechi'l-hurufât* adlı kitabın yazarı Rauf Yekta'dan beri Kantemiroğlu kabul edilmektedir. Bu makalede Kantemiroğlu-Tura olarak gösterim, Yalçın Tura'nın yayımına işaret etmektedir.

Osman Dede'nin iki hat dersi aldığı yazı ustası vardır: Nefeszâde İsmâil Efendi ve Galata Mevlevîhânesi şeyhi Gavsî Ahmed Dede. Bunlardan Gavsî Ahmed Dede, h.1083/1671'de Galata Mevlevîhânesine şeyh oldu, derslerini orada verirdi. Demek ki, Osman Dede, Galata Mevlevîhânesine geldiği 1671'lerden önce Nefeszâde İsmâil'den (ö. 1679) sülüs ve nesih dersleri aldığına göre, yaklaşık en az iki-dört sene önce yani 1667'lerde yazıya başlamış demektir. Bu da yaklaşık olarak Osman Dede'nin en geç 15 yaşlarında yazıya başladığı varsayılırsa, bu bize h.1063/1652 yılında doğmuş olabileceğini göstermektedir.

Osman Dede'nin doğumu ile ilgili bu tahmin Yılmaz Öztuna'dan itibaren pek çok araştırmacının yazılarında görülmektedir (Öztuna 2006: II, 12; Akdoğu 1992: 1; Doğrusöz 2007: 228; Çakır 1998: XXIX; Özyasan 2001: 13). Bununla birlikte bazı araştırmalarda görülen 1642-1647 tahminleri, her ne kadar araştırmalarda eleştirilmemiş ve tartışılmamış olsa da, Osman Dede'nin yazın hayatı gerçeklerine uymadığı için doğru kabul edilemezler. Burada 1652 tahminini destekleyen diğer etkenlere bakarsak, iyi bir görevi bulunan babasının maddi bakımından iyi bir aileye sahip olduğu, böyle bir ailenin çocuğu olan Osman Dede'nin, doğumunu 1642 kabul edersek, 29 gibi geç yaşlarda yazı eğitimi almış olduğunu varsaymak, o dönemin şartlarında doğru olamaz. Diğer taraftan 1642 doğum tarihi tahminine göre hesaplırsak 1665 yılında 23 yaşında bir şair olarak Osman Dede, Seyrekzâde'nin eserinde yer almalıydı. Sonuç ise Osman Dede'nin 1642'de değil, en uygun h.1063/1652 yılında doğmuş olabileceğini göstermektedir.

Dervîş Osman, Ney Üflemeye Başlaması ve Neyzenbaşılığı

Yazı eğitiminden hareketle Galata Mevlevîhânesine başladığı yılın yaklaşık 1671-75 arası olabileceğini söyleyebiliriz. Ney üflemeye de o yıllarda başlamış olmalı ki en çok 5 sene gibi bir süre sonra, sazına hakim iyi bir neyzen olabilsin. Neyzenbaşı oluncaya kadar geçen sürede hat, müzik, edebiyat dersleri almaya devam etti, Mesnevi okudu.

Neyzenbaşı ne zaman oldu? Bu sorunun cevabı da araştırmalarda bulunmamaktadır. Kaynaklardan Safâyî (1724: 398) "Dede"lik çilesini çekmeden önce neyzenbaşı olduğuna, "neyzenbaşı ... olduktan sonra ... irşad olmağla" diyerek işaret ettiği tarihe, Sâlim (1722: 637) de, neyzenbaşı olduktan on sekiz sene sonra şeyh oldu demek suretiyle, çileden öncesi h.1091/1680 yılına işaret etmektedir. Birinci derecedeki kaynaklarda yer alan bu bilgi-yi Müstakimzâde (1928: 297) ve Esrar Dede (Esrar Dede'den Çakır 1998:

xxiv) de teyid eder. Bu durumda bazı araştırmalarda görölen “Gavsî Ahmed Dede'nin ölüminden iki yıl önce neyzenbaşı” olduğu, yani 1695 yılında neyzenbaşı olduğu hatalı bir ifadedir. Neyzenbaşı olduğu 1680 tarihinin tespiti bize Sâkîb Dede'nin (II, 230) neyzenbaşı olmasıyla ilgili anektodun da, yani Halil Efendi'nin Galata Mevlevîhânesini ziyaret ettiği tarihi de netleştirmiş olmaktadır.

Osman Dede'nin neyzenbaşı olduğu tarih h.1091/1680'dir. Bu tarih bize neyzen Osman Dede'nin 28 yaşında iken, henüz Dervişlik çağında neyzenbaşı olduğunu göstermektedir. Neyzenbaşı olduktan sonra, çile çektiği zaman dilimi konusunu ise biraz sonra göreceğiz.

Güfte mecmualarının karşılaştırılmaları sonucunda ortaya çıkan sonuçlardan biri de, Derviş Osman'ın 1671'den itibaren ilk faaliyetleri Galata Mevlevîhânesi ile sınırlı olduğu, dini müzik yapan müzisyenlerin Galata veya Yenikapı Mevlevîhânesi gibi birkaç önemli sufi merkezinde müzik icra edebildikleri, 1673'ten sonra olmak üzere³ 1680'e kadar, ya Derviş Osman'ın kendisi Şehremini-Hulvî Tekkesi veya Ümmisinan Tekkesi gibi bazı Halvetî ve Gülşenî tekkelerine gidip görüştüğü, o sıralarda 55-60 yaşlarında olan Hâfız Post veya 35-40 yaşlarında olan Ali Şîrugânî gibi müzisyen, hanende ve bestekar kişilerden veya Galata Mevlevîhânesinde sema icrasına gelen Hâfız Post, Ali Şîrugânî gibi müzisyenlerden, ders almış, müzik meşk etmiş görünmektedir. Nitekim bu iki ismi 1718'de yazdığı *Rabt-ı Ta'birât-ı Mûsikî* adlı eserinde anmaktadır.

Derviş Osman, IV. Mehmed'in Edirne Şenliğinde Neler Öğrendi?

Öztuna, Özcan, Çakır, Tıraşçı gibi hayatını araştıran hemen hemen herkes Neyzen Derviş Osman'ın (Dede) Edirne'ye gittiğinden söz etmezler. 2018'de yayınlanan bir makalede, kaynaklardaki bilgilerden hareketle, Derviş Osman'ın 1675'te Edirne'ye gitmiş olabileceğinden ilk kez söz edilmiştir (Uslu 2018a: 94). Konunun ayrıntıları burada tekrar edilmeyecektir.

Derviş Osman'ın, Sultan IV. Mehmed'in davet ettiği Edirne'de, 1675 yılı şenliğinde bulunması, zamanın bazı müzik problemlerinden haberinin olmasını sağlamıştır. Aynı yıl İstanbul'da Ali Ufkî'nin öldüğü haberi, onun müziği yazabildiğinden söz edilmesi, Derviş Osman'ın ilgisini çekmişti. Özellikle müziğin yazılması konusunda bilgi edinmiş ve kendisinde yeni

³ Çünkü 1661 yılında tekkelerin takip altında olduğu hatta müzik faaliyeti yapamaz duruma geldikleri, 1673 tarihinde tekkelerde müzik faaliyetlerinin serbest bırakıldığı göz önünde bulundurulmalıdır.

fikirlerin doğmasına sebep olmuştur. Ali Ufkî'nin Türk müziğini Batı notasıyla yazdığını, mezmurları Türkçeye adapte ettiğini (Cevher 1995; Özgelen 2017: 114; Uslu 2019b: IV, 299), özellikle saraydaki Enderun Okulu müzik bölümü saz eserleri repertuarını yazdığını saray müzisyenlerinden öğrenmiş yada duymuş olmalıdır. Daha sonra konularla yakından ilgilenmesinin sebebi bu olabilir.

Dervîş Osman'ın Çile Çektiği ve Evlendiği Zaman: 1685-90 arası.

Safâyî, “neyzenbaşılık rütbesine ... mazhar olduktan ... sonra tekâmîl-i âdâb-ı tarîkat idüb” demek suretiyle önce neyzenbaşı, daha sonra çile çekmiş olduğuna işaret eder. Bunu destekleyen Esrar Dede'nin tezkiresinde geçen “ser-neyzenân olup revnâk-bahş-ı encümen-i ahbâb âhirü'l- emr damadları” demesi, bize Osman Dede'nin önce neyzenbaşı olduğunu, sonra çile çektiğini, çileden sonra damat olduğunu göstermektedir. Bu da çile ve evliliğinin 1685-90 arasında gerçekleştiğini göstermektedir. Aynı şekilde, 1681'de Gavsî Ahmed Dede'ye bağlanan Mustafa Sâkîb Dede'nin (Uslu 2015: 174), Edirne'de 1685-1687 yıllarında çilesinden sonra Galata'ya geldiğinde onu mesnevîhan olarak tanımlaması, Osman Dede'nin de çilesini 1685-1687 yılları arasında çekmiş olduğunu desteklemektedir. Sanki Gavsî Dede, çileye gireceğini anladığı Dervîş Osman'dan dolayı Sâkîb Dede'yi çilesini çekmesi için Edirne'ye göndermesi bir zorunluluk hali olmuş. 1690'da Osman Dede 38 yaşında idi. Ancak ilk kaynaklardan evliliğinin neyzenbaşı olduktan sonra gerçekleştiği sonucu anlaşılırken, Ayvansarayî'nin yazdıklarından neyzenbaşı olmadan önce damat olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Ayvansarayî'nin, diğer kaynaklardan farklı olarak doğum yerini de karıştırması bilgileri dikkatsizce yazdığını göstermektedir (Çakır 1998: xxiii). Nitekim Mevlevî tarihçisi Esrar Dede (2000: 498), neyzenbaşı olduktan sonra evlendiğini yazması Sâkîb Dede'yi destekler. “Nâyî” mahlasını kullanması 1685'ten sonra şiir yazmağa başladığını da tahmin ettirmektedir.

1689 yılında Osman Dede'nin müziği yazması, müzikteki başarısı, Galata Mevlevîhânesi'nin ününe ün katmıştı. Yabancıların gözünde “dancing dervishes” adını verdikleri dervişleriyle Galata Mevlevîhânesi'nin bir resmini yapmak zorunda hissetmişlerdi. Galata Mevlevîhânesi'ni bu tarihlerde ziyaret ettiği anlaşılan Kantemiroğlu'nun kendi zamanında “Dede” ve “Kutb-i Nâyî” olarak tanınmış olmasına rağmen, “bulunamadı” kaydıyla “Dervîş Osman” adına kayıtlı arazbar çenber ve hezec peşrevleri (I, 200, 223), “Osman Dede” adına kaydettiği neva (II, 441-443), “Kutb-i Nâyî” olarak kaydedilmiş

hüseyini fahte (II, 48-50 Külliyyat bestesi, Saatçi Muzaffer de bu esere nazire yapmış: II, 51 vd.) ve sümbüle devrikebir (II, 85-86) gibi kayıtlarda bestekar adlarının farklı kaydedilmesinin bilinçli yapıldığını bize göstermektedir. Bu tür kayıtlarda eserlerin bestekarlar adlarında değişiklik yapılmaması, müzik eserlerinin bestelendikleri dönemlere işaret etmektedir: Dervişlik ve Dedelik gibi. Bu durumda Kantemiroğlu, onun ancak 1687-90 yılları arasında yaptığı besteleri tespit edebilmiş demektir. Tespitler, aynı zamanda bir başka tartışma konusu olan Kantemiroğlu'nun eserini 1691'lerde yazmış (Uslu-Doğrusöz 2009: 10) olabileceği fikrini destekleyen ipuçlarıdır, 1688-1691 yıllarında İstanbul'da bulunmasının bir yansımasıdır.

1675-1690 Yılı Arasında Müzik Faaliyetleri: Nazariyat, Bestecilik, Müzik Yazısı

Osman Dede'nin kısa süre içinde de olsa 1675'de sarayda bulunması saraydaki müzisyenlerin tartıştıkları, müzik nazariyatı ve müzik yazılabilir mi gibi sorunlardan haberdar olmasını sağladı. Avrupalı ressam Gabriel Metsu'nun (1629-1667), 1660'larda yaptığı, bir ud (lute) çalgısı önünde müziğin yazılması (A Lady Writing Music) tablosundaki tartışmanın etkileyici yansımaları Osmanlı Sarayında da devam ediyordu. 1675 yılında saray çevresinde bulunması Derviş Osman'ın Dede'liğe kadar olan sürede yeni alanlarla ilgilenmesiyle sonuçlandı: "Bestecilik, Nazariyat ve Müzik" yazısı. Bestecilik ve müzik yazısı konusunu halledebilmesi için önce nazariyat konusunu iyi anlaması gerekiyordu. Osman Dede'nin ilk yazdığı müzik eserlerinin mehter havaları olması, ortak müzik eserleri dolayısıyla Ali Ufkî'nin eserini görmüş olabilir mi sorusunu gündeme getirmektedir.

1691'e tarihlenen Kantemiroğlu'nun eserinde⁴, Neyzen Osman Dede'nin bestelerini "Derviş Osman, Kutb-i Nâyî, Osman Dede" başlıklarıyla vermektedir⁵. Bu bilgi bize Osman Dede'nin, üç yıl süren Mevlevî çilesini 1690 yılından önce bitirdiğini, muhtemelen Mustafa Sâkîb ile aynı yıllarda yani 1685-1687 yıllarında, çileden sonra "Kutb-i Nâyî" lakabıyla anılmaya baş-

⁴ Kantemiroğlu, doğum tarihi 1673 ile eserin yazım tarihi 1691 itibarıyla, bu tarihte yaşı çok genç, 18-19 yaşında olduğu için, bu eserin yazım tarihini "1700 dolaylarında" (Popescu-judetz 2001: c. 24, s. 322) veya 1710 gibi daha geç bir tarihte yazıldığını iddia edenler varsa da eserinde görülen tarih (yazım tarihi olmasa da) ve Osmanlı tarihinde verdiği "Sultan Ahmed'e sunduğu" bilgisine göre, Boğdan'a atanmasına ve Sultan'la görüşmesine yardımcı olan eserin yazım tarihi olmalıdır. Kantemiroğlu'nun genç olması eser yazmasına engel değildir, kanaatimizce Fener Rum Kilise rahipleri ve müzisyenleri tarafından desteklenmiştir: Uslu 2015: 190-197.

⁵ Kantemiroğlu-Tura 1691: Kutb-i Nâyî, hüseyini fahte külliyyat, c.II, 48-50; Osman Dede, neva devrirevan, c.II, 441-442; Osman Dede, neva revan, c.II, 443.

landığına, hüseyin fahte külliyyat ve hatta bu esere bir başka Mevlevî bestekar Saatçi Muzaffer'in nazire yaptığı (Yalçın 2017: 32) kaydına destek vermektedir. Bu da bize, 1690'dan önce "Osman Dede" ve "Kutb-i Nâyî" olarak anıldığını ayrıca Kantemiroğlu'nun kaydettiği müzik eserlerini 1690'dan önce bestelemiş olduğunu göstermektedir.

Osman Dede'nin Makam-canlandırma ile İlgisi ve Meşâyih/ Meşîhat Makamı

Osman Dede'nin besteciliğine Kantemiroğlu'nun yazdıkları kaynaklık etmektedir. 1690'dan önce besteciliği konusunda bir şüphemiz kalmamasına rağmen, her bestecinin nazariyatla uğraşmama ihtimalini göz önünde bulundurmalıyız. Böylece besteci ve neyzen Osman Dede'nin ortaya çıkan nazariyatla ilgisinin ne zaman başladığı problemi öncelikle çözümlenmelidir. Her ne kadar yazdığı *Rabt-ı Ta'birât* adlı eseri müzik nazariyatıyla uğraştığını göstermekle birlikte (Uslu 2019a: I, 219) eserin yazım yılı soruya net cevap olabilir mi? Acaba nazariyatla Kantemiroğlu'nun ülkeyi terk ettiği 1711 tarihinden sonra mı veya *Rabt-ı Ta'birât*'ı yazdığı 1718 tarihinde mi uğraştı? yoksa bu tarihten 37 yıl önceki bir tarihte, yani 1680 yılı sonrası geçen uzun yıllar boyunca nazariyatla meşgul oldu mu? Bu sorunun cevabı için Kantemiroğlu'nun kitabında bir ipucu bulabilir miyiz?

Kantemiroğlu'nun nazariyat bölümünde "Şerh-i Yigirmi Makâm-ı Meşâyih" (Kantemiroğlu-Tura 1691: I, 151-152) görülen başlıkta kelime oyunu vardır, hem "Meşâyihin yirmi makamının açıklaması", hem de "Meşâyih makamının yirmi makam açıklaması" anlamlarına gelmektedir; Tura'nın çevirisi "Şeyhin Meydana Getirdiği Yirmi Makamın Açıklanması" şeklinde olması net bir şekilde bize Neyzen Osman Dede'nin 20 makamından söz etmekte olduğunu göstermektedir. Doğrusu bu başlık hem kendinden önceki yaşlıların/şeyhlerin yirmi makamı anlamına gelebileceği gibi, "Meşâyih" makamını temsil eden müzisyenin yirmi makam açıklaması olarak da anlaşılmaktadır. Bu da "Meşâyih Makamı"nın neresi olabileceği sorusunu gündeme getirmektedir? Kantemiroğlu uzmanı ne O. Wright, ne Yalçın Tura, ne de E. Popescu-judetzu bu konu hakkında herhangi bir fikir yürütmemişlerdir. Kaynaklarından hiç söz etmeyen Kantemiroğlu bu cümlesiyle, Galata Mevlevîhânesi ile ilişkisine ve Osman Dede'nin yaptıklarına olan ilgisine dair önemli bir ipucu vermektedir.

O sıralarda, 1680-1691'larda müzisyeni ile ünlü Galata Mevlevîhânesi olduğuna göre bahsi geçen "meşîhat/meşâyih makamı" Galata Mevlevîhânesi

olmalıdır. Bu durumda meşâyih makamının 20 makamı hangileridir? Kantemiroğlu'nun eserinde başlık altında özel olarak verdiği yirmi makam alfabetik sırayla: bahrinâzik, eviç, gerdâniyebuselik, gülizar, hicazmuhâlif, huzîbuselik, ısfahan(ek), muhâlifek, musikar, nevâacem, nevâuşşak, nihavendkebîr, nihavendrumî, nihavendsagîr, nişâbur, nühüft, râhatülervah, şiraz, vechihüseyni, zâvil. Kantemiroğlu, 20 demesine rağmen toplamda 19 makam adı vermiştir, onun verdiği listenin sonunda ayrıca verilmiş bulunan “şiraz”ı, yaptığımız araştırmalar sonucu listeye ilave ettik, bu makamla toplam sayı 20 oldu (Kantemiroğlu-Tura 1691: I, 151-152). Kantemiroğlu'nun eserini kaynak olarak kullanan Haşim Bey'in ise 20 makamı horasani-hüseyni terkiibini iki ayrı makam gibi telakki ederek elde etmesinin yanlış olduğuna Yalçın (2016: 34) dikkat çekmektedir. Nitekim hüseynî fahte Küllikülliyât'ında hâne-i evvel bölümünde nadir bilgi olarak bulunan “şiraz” makamının tespiti (Yalçın 2017: 36-38) bizim görüşümüzü desteklemektedir.

Bu makamlardan “gülizar, musikar, şiraz, huzîbuselik, nevâacem, nevâuşşak”ın XVII.yüzyıl öncesi edvarlarında bulunmaması, bu makamların XVII.yüzyılda ortaya çıktığını göstermektedir. Osman Dede'nin burada önemli bir rolü vardır. Yukarıda sıralanan makamlar XIV.yüzyıl müzik teorisyeni Hasan Karamanî ve XV.yy müzik teorisyeni Yusuf Kırşehri'den beri bilinen bahrinâzik, eviç, gerdâniyebuselik, hicazmuhâlif, ısfahânek, muhâlifek, râhatülervah, vechihüseyni (Küçükgökçe 2010; Uslu 2017a) makamlarının da XVII.yüzyıl nazariyatçıları tarafından yeniden ele alındığını ve yorumlandığını göstermektedir. Hatta edvar tarihinde Mehmet Lâdikî (ö.1520?) tarafından ilk defa tanımlanan sümbüle makamına Osman Dede'nin hüseynî Küllikülliyâtında (Yalçın 2017: 49) rastlanması eski makamları yeniden-canlandırma metoduna bir başka örnektir.

Burada yeni bir soru ortaya çıkmaktadır. 1690 öncesi XVII.yüzyıl Anadolu edvarlarında yukarıda bahsedilen makamlardan hangileri vardı? Geriye doğru tarihi sırayla gidildiğinde bu makamlardan bahrinâzik, hicazmuhâlif, ısfahânek, muhâlifek, nihavendrumî, niriz, nişaburek, nühüft, râhatülervah, sazkar, sipihr, vechihüseyni, zâvil gibi bazılarının 1675 tarihli Ahizâde edvarında bulunması, bu makamları 1642 yılından önce; gerdâniyebuselik, nihavendkebîr, nihavendrumî, nihavendsagîr gibi bazılarının h.1101-2?/1689-90 tarihinde yazılmış Vahyîzâde Mehmed edvarında yer alması (Bibliothèque Nationale, ms. Suppl. Turc no.384, vr. 52-58; Gencoğlu 2020b: 98), tamamının ise iki bölümden oluşan 1642 tarihli edvarda (Uslu 2017b) bulunması makam tartışmalarının tarihlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu makamlardan nühüft ve

zâvil makamlarının bulunduğu Ahizâde ve Kantemiroğlu'nun sıraladığı makamlar arasında ortak bulunmalarından hareketle 1642-1675'li yıllarında tartışılmaya başlandığı, 1675 yılında tartışmanın zirveye ulaştığı, Kantemiroğlu'na kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu listedeki makamlardan “gülizar” makamının ilk görüldüğü 1675 tarihli Kadızâde edvar risalesinin (ona benzeyen 1642 tarihli anonim edvarda “gülizar” yoktur) olması, “gülizar” makamının hem XVII.yüzyılın ikinci yarısı olarak tarihlendirilmesine hem de tartışmalar içinde yer alan makam olmasında önem arz etmektedir.

Yukarıdaki değerlendirmeye göre XV.yüzyıldan beri bilinen makamlardan olmalarına rağmen bu makamların Kantemiroğlu tarafından şeyhin meydana getirdikleri arasında verilmesi makam tartışmalarına bu sırada 28 yaşlarında olan Neyzen Osman Dede'nin de güçlü bir şekilde katıldığını göstermektedir. Nihavendin yine “nihavendkebîr, nihavendrumî, nihavendsagîr” olarak üç çeşidinin olduğunu belirten Kantemiroğlu her üçünü de şeyhin meydana getirdikleri arasında vermesi onun yeniden tanımladığı şekli aktardığını göstermektedir. Çünkü bu üç nihavend terkininin 1642 tarihli anonim edvarda ve 1689-90 tarihli Vahyîzâde Mehmed'in edvarında (Gencoğlu 2020b: 99) anılması, 1675 tarihli Ahizâde edvarında sadece nihavend ve nihavendrumînin bulunması, daha önceki edvarlarda nihavendkebir ve nihavendsagîr kelimelerinin geçmemesi gibi sebepler, yine bu makamlardaki tartışmaların 1675-1690 yılları arasında yapıldığını ve bu makamların tanımının ve sınıflandırılmasının Neyzen Osman tarafından bu yıllarda yapıldığını göstermektedir. Bu durumda XV.yüzyıl müzik teorisyeni Yusuf Kırşehrî'den beri bilinen bahrinâzik, eviç, gerdâniyebuselik, hicazmuhâlif, ısfahânek, muhâlifek, râhatülervah, vechihüseynî makamlarının da XVII.yüzyıl sonlarında, 1690 yılına doğru, son tanımlarını Nâyî Osman tarafından yapılmış olduğuna hükmetmeyi gerektirmektedir.

XVII.yüzyıl öncesi ve sonrası edvarlarında bulunmayan “musîkar, şîraz, huzîbuselik, nevâcem, nevâuşşak” gibi bazıları Osman Dede'nin icadı sayılabilecek makamlardır. Abdülbâki Nâsır Dede'nin (2008: 13) belirttiği uşşak makam anlayışındaki değişiklikte de Osman Dede'nin görüşleri (Yalçın 2017: 47 Külliyyat'taki uşşak analizi) etkili olmuştur. XVII.yüzyıl öncesi edvarlarda görülen “bahrinâzik, râhatülervah” gibi çeşitli makamları yeniden canlandırmıştır. Bütün bu makam çalışmalarını 1675'den birkaç yıl sonrasıyla 1678-1690 yılları arasında yapmış olduğu, sarayda ve müzisyenler çerçevesinde “müzik yazılabilir mi?” veya diğer makam tanımı ve canlandırması tartışmalarının içinde olduğu, nitekim Kantemiroğlu'nun, 1691'de yaklaşık

39 yaşında olan Osman Dede'nin görüşlerini dikkate aldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan eğitiminin sonlarına doğru Kantemiroğlu'nun da zamanının güncel bilgilerinden haberi olduğuna işaret etmektedir.

Bütün bu bilgiler ışığında Kantemiroğlu'nun kendi müzik yazısını “daha önce Türklerce bilinmeyen yeni icad” demesi, Popescu-judetzi'nin değindiği gibi “doğruluğu su götürür” (Popescu judetz 1998: 32). Çünkü zaten Meragi, Safiyyüddin, Nâyî Osman Dede bunu yapmışlardı. Fakat bu sözünü yazdığı tarihin Ruslara hitap ettiğini unutmamalıyız, böyle bir çerçevede kendi yazısını övmesi tabiidir.

Osman Dede'nin Müziği Yazmağa Başlaması

Osman Dede'nin müziği yazabildiğinden söz eden üç tezkire vardır: Safâyî, Sâlim ve Sâkıb. Ancak ilk ikisinin eserlerini bitiriş tarihleri (ilk ikisi 1722-1724, sonuncusu 1729 sonrası), bu konuyu aydınlatmak için geç bir tarihtir. Bu durumda eserlerini bitiriş değil, başlangıç tarihleri konumuz açısından önem arz etmektedir. Sâlim tezkiresinde “kelimât u hurûfu kitâbet eder gibi nağme vü savtı kitâbet ederdi” (Sâlim, 1722: 637) demek suretiyle müzik seslerini yazdığını açıkça söyler. Kendisi şahit olmuş olsa bile, yaşı diğer tezkire yazarlarından küçük olan Sâlim'i, çoğunlukla kendisinden önce eser yazan Safâyî'den yararlandığı için devreden çıkarabiliriz. Konuyu aydınlatmak için bunlardan kronolojik olarak en eskisi/yani yaşça en yaşlısı olan Safâyî'nin notlarını ne zaman almaya başladığı tarih de önem arz etmektedir. Bu olaya şahit olan Safâyî'nin tezkiresini kaleme almaya başladığı tarih, 1695 yılları olduğu tahmin edildiğine göre, en azından bu yıllarda Osman Dede müzik yazısı kullanmakla ünlenmiş, belki de *Nota-yi Türkî*'yi bitirmiş⁶, müzik yazısı kullanmaya daha önceleri başlamış demektir. Ancak hiç bir tezkirede bu eserinden “ad” olarak söz edilmemiş olması, konuya ne zaman başladığı hakkında bir fikir sahibi olmamızı engellemektedir. Bunu tespit için 1690'dan önce eserini yazmağa başlayan ve Osman Dede ile tanışmaları daha eski olan Sâkıb Dede'nin notları önemlidir.

1690'dan önce Osman Dede'nin müzik yazısıyla notlar almağa başladığına bir delil, Mustafa Sâkıb Dede'nin eserinde, Osman Dede'nin müziği yaz-

⁶ Eserin uzun yıllar özel bir koleksiyonda olması, incelemeye imkan verilmemiş olmasından, Yalçın Tura Kantemiroğlu yayınında şikayetçidir (Kantemiroğlu-Tura, 2000: I, s. XL, dipnot 26). İlk bilgi veren Rauf Yekta'dan sonra Nota-yi Türkî hakkında üretilen fikirler dolaylı olarak ortaya atılmıştır. Yazmayı elinde bulunduran sahibinin verdiği birkaç sayfa ve kapak kısmındaki notlardan çıkarılan bilgilerden hareketle R. Uslu-N.Doğrusöz tarafından yayınlanan (2009) kitapta, eseri “gençken” yazmış olabileceği ileri sürülebilmektedir.

dığını “fenn-i mûsikîde ... işâret-i mevlehetü'l-ukûl ile müellefât-ı savtiyyeyi kaleme getirüp ukûd-ı eşkâl ihtira'larıyla zabt-ı heva” cümlesiyle kesin olarak belirtmesidir, ihtira' yani icat kelimesini kullanmasına da dikkat edilmelidir. Bu cümle Mustafa Sâkîb Dede'nin olaya şahit olduğunu göstermektedir. Mustafa Sâkîb 1680'lerde Gavsî Ahmed Dede'nin yanına Galata Mevlevîhânesine devam etmekte idi, Osman Dede'yi o zamanlardan beri tanıyordu. XVIII.yüzyılı aydınlatmaya çalışan tezkire sahiplerinden Safâyî, Sâlim'in, Mustafa Sâkîb Dede'nin şahit olmasından sonra Osman Dede'nin müziği yazıya almasına şahit olduklarına bakılırsa, bize Osman Dede'nin 1690'dan çok önce, 1680'lerde bu girişime başladığını göstermektedir. Diğer taraftan Osman Dede'nin Ali Ufkî ve Kantemiroğlu'nun ortak müzik eserlerini yazmış olmaları da ancak bu şekilde açıklanabilir⁷. Konuyu aydınlatmada elimizde bulunan Kantemiroğlu'nun kitabındaki ortak besteler konusu önem arz etmektedir. Öte yandan Mustafa Sâkîb Dede'nin, 1687'li yıllarda, çok iyi tanıdığı Osman Dede'nin mesnevîhanlık yaptığını kaydetmiş olması, tebrik için ziyaret ettiği sırada hem çilesini bitirdiği hem de müzik yazısında artık tekâmül ettiği yıla işaret etmektedir.

Osman Dede, 1675'ten sonra Ali Ufkî'nin notlarının kısa zamanda yurt dışına götürüldüğü için görmemiş olma ihtimali varsa da, hangi mehter havalarını kayda almış olduğunu bir şekilde aynı yıllarda öğrenmiş olmalıdır. Ali Ufkî'nin yazdığı bazı mehter havalarını Osman Dede'nin de kaydetmiş olması böyle açıklanabilir. 1677'de Ali Ufkî'nin terekesinden elde ettiği eserlerini Dr. John Covell yurt dışına götürdüğü için, bu tarihten sonra Osman Dede'nin Ali Ufkî'nin eserlerini görme şansı olmamıştır. Görme şansı 1675-77 yılları arasındadır. Ayrıca o dönemde Fransız ve İtalya kiliselerini takip eden Beyoğlu kiliselerinde (Saint Espirit, Saint Benoit, Sant'Antonio) Batı notasıyla müzik eğitimi verildiği için, hemen yakınlarındaki Galata Mevlevîhânesinde yetişen Osman Dede'nin müziği yazma tartışmalarından, müziğin yazılabildiğinden, Batı notasından haberdar olmamış olması mümkün değildir. Galata'ya göre biraz daha uzağındaki Fener Rum Kilisesinde ise eski bir müzik yazım biçimi kullanılıyordu (sonradan bu yazı “Osmanlı Rum-kilisesi müzik yazısı” olarak tanımlanmıştır).

Kantemiroğlu'nun edvarındaki ve Osman Dede'nin *Nota-yî Türkî*'sindeki ortak müzik eserlerinin varlığı ve sayısı, müzik yazısındaki benzerlikler

⁷ Kantemiroğlu, Osman Dede, Ali Ufkî arasında ortak müzik eserleri vardır. Bu eserler bize, bu üç yazar arasında, doğrudan olmasa da dolaylı bir ilişki olduğuna işaret eder. Kantemiroğlu ve Ali Ufkî'nin ortak müzik eserleri üzerinde bir analiz çalışması yapılmış (Kalkan 2017) fakat bu konuya bir açıklık getirilmemiştir.

dikkat çekicidir (Kalkan 2017). Bu noktada henüz cevaplanmamış olan Popescu-judetuz'in Osman Dede'nin "nota sistemini tam olarak hangi tarihte oluşturduğunu belirleyemiyoruz" (Popescu-judetuz 1998: 36-37, 41) ifadesi bir sonuç mudur? Yoksa üzerinde yeterince incelemesi yapılmamış bir olgu mudur? Soruları irdelenmelidir. Çünkü aynı yazar bu iki müzisyenin "nota sisteminin çağdaş olduğu sonucuna varılabilir ancak" demesi, dahası bir başka sonucun olamayacağı izlenimi verse de, bunlardan Osman Dede'nin müzik yazımında daha öncelikli olabileceği bazı araştırmalarda (Öztuna 1974: 98; Uslu-Doğrusöz 2009: 6, 11) vurgulanmıştır. Öncelikle "çağdaş" olduğunu, "bu iki müzisyenin birbirlerini tanıdıklarını, çeşitli vesilelerle buluşmuş, fikir alışverişinde bulunmuş olabileceklerini" (Popescu-judetuz 1998: 41) tahmin etmek kolaydır, ama Kantemiroğlu'nun bu kitap için Osman Dede'den ilham aldığını ortaya koymak çok daha zordur. İşte bu makale, Öztuna'nın da tahminen söylediği fikri (Öztuna 1974: 98), tartışarak ve delilleriyle ortaya koymaya çalışmaktadır.

Bugüne kadar elde ettiğimiz ve tartıştığımız bilgiler çerçevesinde Popescu-judetuz'in eserinde görüleceği üzere, önce 1630-1660 arasında Ali Ufkî, daha sonra 1680-1690 arasında Osman Dede, 1690-1691 arasında Kantemiroğlu tarafından kaydedilmiş olan ortak müzik eserlerine bakılırsa, bu yazarların daha önce Ali Ufkî tarafından ilk defa kaydedilmiş müzik eserlerinden bir şekilde haberdar olduklarını, Osman Dede ile Kantemiroğlu'nun harf notasyonundaki benzer müzik alfabesi birbirlerinden haberli ve etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Ancak Osman Dede'nin bu çalışmalara daha eski tarihte başladığını göz önünde bulundurursak Kantemiroğlu'nun, Osman Dede'nin çizdiği yoldan etkilenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Buna ilave olarak her ne kadar bir belge bulunamamış olsa da Kantemiroğlu'nun, zamanın usta müzisyenleri ve aynı zamanda öğretmeni Tamburi Angeli gibi müzisyenlerle Galata Mevlevîhânesi sema ayinlerine seyirci olarak katılmış olduğu eklenebilir. Çünkü zaman zaman Osmanlı İstanbul'una gelen bazı Avrupalı Hristiyanlara mihmandar olarak Kantemiroğlu da bu mevlevihaneyi ziyaret ederdi.

1687 yıllarında müziği yazdığına Mustafa Sâkıb Dede tarafından şahit olduğuna göre, Osman Dede'nin müziği yazmağa en uygun dört yıl evvelinde başladığını yani 1683'te müzik yazısıyla meşgul olmağa başladığını söyleyebiliriz. Nitekim Mustafa Sâkıb, IV. Mehmed zamanında orduyla katıldığı Rusya-Çerhin savaşından sonra, 1680'lerden birkaç yıl sonra Galata Mevlevîhânesi'nin müdavimi olmuştu (Uslu 2015: 174). Mustafa Sâkıb 1683-87 yılları arasında defalarca bu olaya şahit olmuştur. 1686'da

Edirne'ye gidip orada Dede olduktan sonra (Uslu 2015: yıl 1686), İstanbul'a uğrayıp sonrasında Balkan gezisine çıkmıştır. Balkan gezisine başlangıç 1687 yılının verilme sebebi budur. Nota tarihiyle ilgili yazarların Neyzen Osman Dede'nin eserini genellikle Kantemiroğlu'nun eserinden sonra vermektedirler. Bunun doğru olup olmadığı tartışılmamış olan bu konu ilk defa 2006 yılında tartışılmış, Osman Dede'nin Galata Mevlevîhânesi şeyhi olduğu h.1109/1697'den çok önce, neyzenbaşı olduğu h.1091/1680'den sonra, 1691'den epey önce, dervişlik döneminde *Nota-yî Türki'*yi parça parça yazmaya başlamış olabileceği, eserin kapağında görülen notlardan yola çıkılarak belirtilmişti (Uslu-Doğrusöz 2009: 6, 11).

Konuyu destekleyen diğer bir nokta barındırdıkları müzik eserleri konusudur. Osman Dede'nin eserindeki her müzik eserinin Kantemiroğlu'nun eserinde aynı sayıda yer almaması, eserin parça parça yazıldığını ve bu parçalardan sayıca önemli bir kısmının Kantemiroğlu'na ulaştırıldığı ihtimalini göstermektedir. Osman Dede'nin eserindeki 65 peşrevden 11 peşrevin notası Kantemiroğlu'nun eserinde yer almamaktadır (İçeriği için bk. Öztuna 2006: II, 165, Öztuna da bu sayfada Kantemiroğlu müzik yazısının Osman Dede'ye dayandığı kanaatini belirtir; Popescu-judet 1998: 40).

Öztuna bir taraftan Kantemiroğlu'nun Osman Dede'nin notasından yararlanmış olabileceğinden bahsederken (Öztuna 2006: II, 165), diğer taraftan "Nota yazısı" maddesinde Osman Dede bu harf notasını II. Mustafa döneminde (salt.1695-1703) yazmış olabilir demektedir (Öztuna 2006: II, 165 "Nota yazısı" md.). Oysa Kantemiroğlu'nun eserini yazdığı tarih 1691 yılı sonrası ve II. Mustafa dönemi Kantemiroğlu'nun eserini yazarken Osman Dede'den yararlanması için çok geç bir dönem olabilir. Bir başka ihtimal Kantemiroğlu'nun da eserini yazarken edvar kısmını 1691'de, ancak özellikle nota kısmını yazarken 1691'den sonra devam ettiği düşünülürse, bu durumda padişaha yarım eser takdim edilmesi izaha muhtaçtır. Bu durumda eserin padişaha sunulmadığı, edvar kısmı bitse bile, nota kısmı yazımının devam ettiği de düşünülebilir⁸. Kantemiroğlu'nun (1673-1724) Osmanlı Sarayında Enderun eğitimine başladığı, tanbur, matematik, coğrafya, Türkçe, müzik teorisi ve müzik yazısı öğrenmeye başladığı yıl 1688'dir (Uslu 2015: 190). Enderun'da eğitim gören bir prens olan Kantemiroğlu'nun bu bilgilere ulaşması zor değildir.

⁸ Rauf Yekta'dan itibaren eserin Kantemiroğlu'na ait olduğu genel kabuldür. M.Ekinci'nin eserin ikinci nüshası üzerinde yaptığı inceleme ile başlayan süreçte eserin Kantemiroğlu'na ait olmayabileceğine dair şüpheler üzerine tartışmalar da yapılmaktadır. Bu şüpheleri Rauf Yekta'nın da gözden geçirmiş olabileceği düşünülebilir.

Osman Dede, 1683-1690 yılları arasında müzik yazısında bir hayli mesafe kat etmiş, en azından 55 kadar müzik eserini kaydetmişti. Bazılarının Osman Dede'yi "Fârâbî-yi sâni" olarak anmalarının sebebi de müziği yazması olmasıdır (Mehmed Tevfik vr. 82b, 83b). Tezkireler, müziği yazabildiğine şahitlik etmekte iken, durumu "onun bestecilikte maharet ve üretkenliğini" anlatmak için müziği yazdığını (Aksoyak 2015) belirtmek hatalı bir değerlendirmedir, çünkü müziği yazması, besteciliğini övmeğe yaramaz, hatta kendi bestelerinden çok azını yazmıştır. Diğer taraftan müzik yazısı konusunda ansiklopedilere giren "Osman Dede'nin müzik yazısının Kantemiroğlu'nun düzenlediği notaya benzediğini" yazmak ve aktarmak bu makalenin ortaya koydukları ışığında yanlış bir ifadedir.

Osman Dede *Nota-yi Türkî* Adı Verilen *Tahrîr-i Mûsikî* Eserini Ne Zaman Tamamlamış Olabilir?

Bu tür eserlerin bir oturuşta yazılmadığı, birikim sonucunda birleştirildiği düşünülünce, *Nota-yi Türkî* adlı eserin yazımı da bir süreç sonucudur.

Öncelikle 1683 yılından beri müziği yazmaya başlayan Neyzen Osman Dede, eserin kapağında Derviş Osman ifadesi ile eseri yazmaya başladığı, notayı icat ettiği, hatta önemli bir kısmının yazımını tamamladığı gerçek sürece işaret etmektedir. 1683 yılında müzik yazısının kurallarını tespit ettiği ilk yıllar olarak, hemen bu tarihte eserini bitirdiği düşünülemez. Eserinin parçalarını çile esnasında 1685, sonraki 1688-89 yıllarında yazmayı çoğaltmış olmalı. Kantemiroğlu'nun edvarında bulunan ortak müzik eserlerinin, veya birkaç Osman Dede'nin bestesinin bulunması, birkaç eserini bulamadığını belirtmesi bu tahmini doğrulamaktadır. Buna ilave olarak *Nota-yi Türkî*'de farklı müzik eserlerinin de bulunması, yazımının devam ettiğini; Kantemiroğlu'nun bu eserleri elde edebilmesi için zaman zaman yabancı misafirlerle Galata Mevlevihânesine gelmekte olduğunu, veya çevresiyle bu konuyu örnekleriyle elde etmiş olduğunu göstermektedir. Osman Dede, *Nota-yi Türkî* adı verilen eserine son şeklini 1691-95 yılları arasında vermiş olmalıdır.

Ravza'sını inceleyen edebiyat alanında tez yapan Çakır, "onun icad ettiği notayla yazdığı eserlerin günümüze gelmediği ve icad ettiği notaya Kutb-i Nâyî denildiği" (Çakır 1998: LVI) bilgileri yanlıştır, "günümüze gelmediği" şeklinde anlaşılan ilk bilgiyi veren S.N.Ergun'un (1942: I, 153) "elde mevcut değildir" demekle kendi zamanında bildiği çevrelerde mevcut olmadığını, eserin basıldığı 1942 yılını kastetmektedir. Osman Dede'nin icad ettiği

notanın ve kitabın adına “*Nota-yî Türkî*” demek Rauf Yekta’dan günümüze gelen yaygın bir adlandırma olup, eser günümüze gelmiştir (Doğrusöz 2018: no.1). Osman Dede’nin müzik yazısının özellikleri, müzik eserlerinin listeleri Popescu-judetzi (1998: 38-39) ve N. Doğrusöz tarafından açıklanmıştır (Uslu-Doğrusöz 2009: 8-9; Doğrusöz 2006: sy. 8, s. 47). G.Yalçın’ın da bazı eserleri üzerinde analiz yazıları vardır.

Osman Dede’nin Bestekarlık Yönü

Osman Dede’nin bestekarlığa ne zaman başladığını tespit etmek bugünkü kaynaklar çerçevesinde mümkün görünmüyor. Fakat araştırmalarım sırasında Çargah ayini ve Miraciye’sini bestelediği zamana işaret eden bazı bilgiler dikkat çekmektedir. Bu bilgiler ışığında Çargah ayini ve Miraciye’nin ne zaman bestelenmiş olabilecekleri konularını ayrı ayrı ele alabiliriz.

Çargâh Ayini Ne Zaman Bestelendi?

Osman Dede’nin rast, uşşak, çargâh ve hicaz Mevlevî ayin besteleri vardır. Bu araştırma sırasında bazı ip uçları Osman Dede’nin ayinlerinin tarihlendirilmesi konusunda bize bir ışık tutmaktadır.

1707 Fransa’nın 1699-1711 yılları İstanbul elçisi olan Charles de Ferriol, bulunduğu süre içinde İstanbul müziğiyle ilgilenmiş, Galata Mevlevîhânesi sema ayinine katılmış, notaya aldirmiş ve bu yıl ressam Van Mour’a 1707-1708 yıllarında İstanbul’u resmettirmiştir (bu resimlerin bazıları Filippo Bonanni tarafından da kullanılmıştır. Ressamın koleksiyonu Amsterdam Rijkmuseum’da 1903’ten beri sergilenmektedir). İlk defa Türk müziği kültürüne Selami Bertuğ tarafından tanıtılan bahsi geçen ayin notası, Neyzen Osman Dede’nin çargâh ayininin üçüncü selamının bir bölümü olması, çargâh ayininin bu tarihlerde veya biraz önce bestelendiğini göstermektedir (notası Aksoy 1994: 382).

Bulgular ışığında 1699-1707 yılları arasında çargâh ve rast Mevlevî ayinlerini, III. Ahmed zamanında, 1715 tarihinden önce ise hicaz ve uşşak ayinlerini bestelediği tahmin edilmektedir (uşşak ve hicaz ayini için bk. Anonim, *Mecmua-i Eş’âr*, Milli Ktp nr. A 2686, vr. 50-55). Konuyla ilgili makam ve analiz araştırmalarında da genellikle Osman Dede’nin ayinleri XVIII.yüzyıla ait ayinler olarak değerlendirilir (E. Hatipoğlu, M.F.Salgar, T. Çevikoğlu, A. Çalışır, Mevlevî ayinleri analizleri eserleri). Bu ayinleri yaklaşık bir tarihlendirme ile 1700-1730 yıllarına ait müzik eserleri yani XVIII.yüzyıl ilk çeyreği diyebiliriz. Osman Dede’nin eldeki müzik eserleri bu dönemden kalmadır.

***Mirâciye*'si Ne Zaman Bestelendi?**

Araştırmacılarca Osman Dede'nin *Mirâciye*'sinin hem metni ve hem notası ayrı ayrı yayınlanmışsa da (ed. Ali Galib, İstanbul Şirket-i Mürettibiye Matb. 1310/1893, 12 s.; Ergun 1942: I, 308-317; notasıyla bk. Çakır 1998: LXIX-XCI arası; farklı nota rivayetleriyle: Güngördü 1993: 55-138), eserin yazıldığı ve bestelendiği zaman konusu sorgulanmamıştır.

Sâkıb Dede, Osman Dede'nin *Mirâciye*'sinin bestelendiğini ve her yıl miraç gecesinde okunduğundan söz eder. Öte taraftan bazı araştırmalarda *Mirâciye*'nin ilk defa onun tarafından bestelendiği söylenir. Bir başka bestelenen *Mirâciye* Abdülbâki Ârif Efendi'nindir. Şair ve varlıklı biri olan Abdülbâki Ârif Efendi'nin yazdığı *Mirâciye* ilk defa Niznâm Yusuf Efendi tarafından 1706'da bestelenmiş ve Eyüb Camiinde okutulmak üzere vakıf kurulmuştu. Bu durumda Osman Dede'nin *Mirâciye*'sinin yazıldığı ve bestelendiği tarihin tespiti önem arz etmektedir.

Osman Dede'nin *Mirâciye*'yi ne zaman bestediği tartışılmamıştır, dolayısı ile bestelendiği zamanın tespiti önemlidir. Halvetî Mehmed Nasûhî Efendi (ö. 1130/1718), Üsküdar Doğancılar yokuşunda kendi parasıyla yaptırdığı Nasûhî Tekkesinin yapımı h.1099/1688'de bitmişti (bk. *DİA*, c. 28: 501; c. 32, s. 430). Bu tekkenin açılışına Gavsî Ahmed Dede davet edilmişti. Osman Dede ilk defa onunla birlikte Nasûhî Tekkesinin açılışına gitmişti. Daha sonra Nasûhî Efendi, h.1117/1705'te III. Ahmed tarafından Eyüpsultan Kürsi vâizi olarak, ardından Kastamonu'da görevlendirildi, h.1126/1714'te İstanbul'a döndü. Osman Dede'nin, Gavsî Dede'nin vefatından sonraki bir tarihte ziyaretine gittiği gece⁹, M. Nasûhî Efendi'nin ricası üzerine, kendisine ait Arapça tevşîhin ardından okunması için Osman Dede'nin sözlerini yazdığı *Mirâciye*, üç gün gibi kısa süre de Osman Dede tarafından bestelenmiş, o yıl miraç kandilini takip eden ilk pazar günü (26 Haziran 1718 pazar) Nasûhî tekkesinde halka açık olarak okunmuş, sonrasında âdet haline getirilmişti (*DİA*, c. 28, s. 501; c. 33, s. 461). Bu sırada halka şerbet vs. dağıtılırdı. Bu durumda *Mirâciye*'nin ilk defa bestelendiği yıl, 1714-1718 yılları arasında, büyük ihtimalle bu ziyaretin gerçekleştiği Nasûhî Efendi'nin öldüğü 1718 yılı içinde olmalıdır. Çünkü 1718'ten sonraki yıllardan itibaren

⁹ Nasûhî Dede 1718'de öldüğüne göre, "Osman Dede'nin ömrünün son yıllarında" (Çakır 1998: LXVIII), denilmesi doğru değildir, bu ifadenin doğrusu Nasûhî Dede'nin ömrünün son yıllarında olmalıdır; Bu ziyaret için Revnakoğlu'nun yazısında "Mehmed Nasûhî'nin oğlu Şeyh Ali Alaeddin zamanında" demesi, zaman tayini açısından uygun değildir: Revnakoğlu, 1954, II, 766'dan Güngördü 1993: 27.

Lale Devrinde, oğlu Alâeddin Ali zamanında *Mirâciye*'nin okunmaya devam edildiği Sâkıb Dede'nin yazdıklarından anlaşılmaktadır¹⁰. Bu *Mirâciye*, Osman Dede'nin *Ravza*'sının içinde yer alan miraç olayını anlatan kısımdan farklı bir manzum eserdir, onun için Osman Dede'nin eserleri arasında ayrıca belirtilmesi gereklidir.

¹⁰ Üç gece içinde hem yazılıp hem de çeşitli makamlardan altı bahir olarak bestelenmiş (Karadeniz 1965: 162; Çakır 1998: LXVIII) bir eser olan *Mirâciye*'nin bestelenmesinde III. Selim'in etkisinden söz eden rivayet de zaman açısından doğru değildir (Revnakoğlu 1954: II, 766'dan Güngördü 1993: 27). S. Ezgi, geleneksel okuyuşu öğrendiği Hâfız Ahmed Irsoy'dan meşkettiği şekliyle *Mirâciye*'yi 1940'larda notaya almış ve yayınlamıştır (Ezgi 1938: c.3, s. 101-143). Ayrıca Abdülkadir Töre de notaya almış ve Ekrem Karadeniz tarafından bu nota yayınlamıştır. Behar 2017: 109; Yavaşca 2002). 1718'de yazıldığı anlaşılan *Mirâciye*, Osmanlı Müellifleri tarafından belirtildiği gibi XX.yüzyıl başlarında okunmakta idi. Bursalı Safiye Hanım vakfiyle Bursa Mahkeme Camii'nde XXI.yüzyılın başlarında halen okunmaya devam etmekte (Kara 2015: sy. 293, s. 63) olduğundan söz edilir.

SONUÇ

Makalede yeterince belirtildiği üzere müzik tarihinde önemli bir yeri olan Nâyî Osman Dede ve eserlerinden, Rauf Yekta'nın *Nota-yi Türkî* adını verdiği *Tahrîr-i Mûsikî* eserinin yazım yılının belirsizliği Türk müzikolojisinin önemli problemlerinden biriydi. Müzik tarihi kronolojisi ve Osman Dede'nin biyografisine katkı olmak üzere, bu makalede tarih tespitlerinde ulaşılan sonuçlar özetle şöyle ortaya konabilir:

Diğer ihtimallerin eleştirilmesiyle desteklenen 1652 yılında doğmuş olan Osman Dede, 1675'te Edirne şenliğinde bulunduktan sonra müzik nazariyatı konularıyla, makam canlandırmaları, yeni makam icatları ve müzik yazısıyla yakından ilgilendi. 1680'de Galata Mevlevîhânesi'nde neyzenbaşı oldu, 1683'ten itibaren kendi icat ettiği müzik yazısıyla eserler kaydetmeye başladı, *Nota-yi Türkî* eserinin büyük bir kısmını 1688'de tamamladı. 1685-87 arasında çilesini tamamlayıp "Dede" oldu ve evlendi. Mesnevîhanlık yapmaya, Nâyî mahlasıyla şiir yazmaya başladı ve "Kutb-i Nâyî" olarak ünlendi. Hem Derviş ve Dede hem de Kutb-i Nâyî olarak tanındığı sırada yaptığı bestelerden bazılarını 1688-91 arasında İstanbul'da eğitim gören Kantemiroğlu kopyaladı veya kopyalarını elde etti. 1699-1707 yılları arasında çargâh ve rast Mevlevî ayinlerini, III. Ahmed zamanında, 1710-15 tarihlerinde ise hicaz ve uşşak ayinlerini, 1718 yılı başlarında veya ilk yarısı içinde *Mirâciye*'sini besteledi ve aynı yıl *Rabt-ı Ta'birât-ı Mûsikî* adlı eserini, 1724'de *Ravza*'sını yazdı. Ortaya konan buradaki yeni tespitler, Osman Dede'nin müzik tarihindeki yeri ve önemini daha da belirginleştirecektir.

KAYNAKLAR

- Akdoğu, O. (1992). “Osman Dede: Giriş”. *Rabt-ı Ta’birât*. İzmir
- Aksoy, B. (1994). *Avrupa Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Mûsiki*. İstanbul: Pan yay.
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2015). “Nâyî Osman Dede”, www.turkedebiyat isimlersozlugu.com, çevrimiçi, yazım tarihi 26.02.2015
- Anonim. *Mecmua*. Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr. 3436
- Anonim. *Mecmua*. TSMK, no. R 1722, “neyler ve sair sazlarda çalınan peşrevlerdir” başlığını taşıyan liste.
- Anonim. *Mecmua-i Eş’âr*. Ankara Milli Ktp, Yazmalar, nr. A 2686
- Arı, Ahmet (2011). *Sâkıb Dede Divanı girişi*. Ankara (e-book)
- Arı, Ahmet (2009). “Sâkıb Dede”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 36: 4-5
- Ayvansarâyî. *Vefeyât*. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1375
- Behar, C. (2017). *Mûsikiden Müziğe*. İstanbul Yapı Kredi yay.
- Cevher, M.Hakan (1995). *Ali Ufki’nin Mecmua-i Saz u Sözü*, doktora tezi, Ege Üniv
- Çak, Şeyma Ersoy -Nuri Özcan (2019), *Türk Müziği Bibliyografyası*, İstanbul Gece kitaplığı.
- Çakır, Müjgan (1998). *Nâyî Osman Dede Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Ravzatül-icaz’ı*. doktora tezi, MÜ Türkiyat Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Çakır, Müjgan (1999). “Kutb-ı Nâyî Osman Dede’nin Şiirleri”. İlmî Araştırmalar. 8: 307-313
- Doğrusöz, Nilgün (2007). “Mûzik yazısının Nesiller Arası Yolculuğu: Nâyî Osman Dede ve Abdülbâki Nâsır Dede”. *ICANAS Bildiriler*. Ankara, s. 228 vd.
- Doğrusöz, N. (2006). “Nâyî Osman Dede’nin Mûzik Yazısı”. *Mûsikişinas*. 8: 47-57
- Doğrusöz, N. (2018). *Rauf Yekta’nın Antikaları*. Ankara Atatürk Kültür Merkezi yay.
- Ergun, S. N. (1942). *Türk Mûsikisi Antolojisi*. İstanbul

Erguner, S. (2007). "Osman Dede". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul, XXXIII: 461

Esrar Dede (2000). *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye* (haz. İlhan Genç). Ankara, s. 498-501

Ezgi, Suphi (1938). *Nazari ve Ameli Türk Mûsikisi*. İstanbul, 3: 101-143

Gencoğlu, M.S.(2020a). "Özgün Bir Risale-i Edvar'ın Tanıtımı Vahyîzâde Mehmed Kastamoni'nin Mûsiki Teorisi". 3.Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 25-26 Nisan 2020, Ordu.

Gencoğlu, M.S.(2020b). "Vahyîzâde Mehmed Kastamoni'nin Mûsiki Teorisi", *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 4/1: 91-109.

Google translate (çevrimiçi).

Güngördü, Bahri (1993). *Nâyî Osman Dede'nin Miraciye'sinin Türk Mûsikisindeki Yeri*. yüksek lisans tezi, 1993, İTÜ SBE.

Kadızzâde Edvarı. Süleymaniye Ktp, Reşid Efendi, nr. 1059/5, vr. 81b-84b (yayınlandı: *Mûsikişinas*, sy. 8, 2006)

Kalkan, O. (2017). *Ali Ufki Ve Kantemiroğlu Yazmalarında Bulunan Ortak Eserlerin Karşılaştırmalı Transkripsiyonu Ve İncelenmesi*. yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi

Kantemiroğlu (1691). *Kitâb-ı İlmü'l-mûsiki alâ vechi'l-hurufât*. haz. Yalçın Tura, İstanbul 2000, I-II ; Tahran yazması tanıtımı: *Mûsikişinas*. sy. 13, 2015, s. 76 vd.

Kara, Mustafa (2015). "Mirâciye Konusu". *Diyanet* dergisi. 293: 63

Karadeniz, E. (1965). *Türk Mûsikisi Nazariye ve Esasları*. İstanbul İş bankası yay.

Küçükgökçe, Ö. (2010). *XV.Yüzyıldaki Makamlar*. doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları

Levendoglu, Oya (2002). *XIII.Yüzyıldan Günümüze Kadar Varlığını Sürdüren Makamlar*. doktora tezi, GÜ Fen Bilimleri Enstitüsü

Mehmed Tefvik. *Mecmûa-i Terâcim*. İÜ Ktp., TY, nr. 192

Metsu, Gabriel (1629-1667). "A Lady Writing Music". 1660'larda yaptığı lute çalgısı önünde müziğin yazılması tablosu.

Müstakimzâde (1928). *Tuhfe-i Hattatin*. İstanbul: Matbaa-i Maarif

Nasır Dede (2008). *Tedkik u Tahkik*. haz. Y.Tura. İstanbul; a.e. haz.Fatma Adile Başer. İstanbul: Fatih yay. 2013

Osman Dede (1718). *Mirâcü'n-Nebi*. haz. Ali Galib. İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matb. 1310, 12 s.; notasıyla bk. Çakır, tez, 1998, s. LXIX-XCI arası; farklı nota rivayetleriyle: Güngördü, 1993, s. 55-138

Osman Dede (1718). *Rabt-ı Ta'birât-ı Mûsikî*. haz. Fares Hariri-Onur Akdoğu, İzmir 1992.

Özgelen, Orkun Zafer (2017). "Mezmurları Kim Besteledi", *Porte Akademik*. 16: 106-117

Öztuna, Yılmaz (2006). *Büyük Türk Mûsikisi Ansiklopedisi*. 1.bs.İstanbul MEB yay.1974, 2.bs.Ankara Kültür Bakanlığı yay. 1990; 3.bs.İstanbul Orient yay.2006, I-II.

Özyasan, Nalan (2001). *Nâyî Osman Dede'nin Ayin-i Şeriflerinin Usul, Güfte, ve Müzikal Açından İncelenmesi*. yüksek lisans tezi, İTÜ SBE

Popescu-judetz, E. (1998). *Türk Mûsiki Kültürünün Anlamları*. (çev. Bülent Aksoy). İstanbul: Pan yay.

Popescu-judetz, E.(2001). "Kantemiroğlu". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24: 322-323

Revnakoğlu, Cemalettin Server (1954). "Kutb-i Nâyî Şeyh Osman Dede ve Mi'râciyesi". *Yeni Tarih Dünyası*. II/15: 615; a.yz. "Mirâciye Nasıl Kaleme Alındı?". *Yeni tarih Mecmuası*. II/16: 766

Revnakoğlu, C.S. (1955). "Nâyî Osman Dede". *Tarih Dünyası*. 20: 6-7

Safâyî (1724). *Tezkire*. haz. Pervin Çapan, Ankara 2005.

Sâkıb Dede. *Divan'ı*. Bibliotheque Nationale in Paris, ms. Suppl. Turc 384

Sâkıb Dede (1730). *Sefine-i Nefise-i Mevlevîyye*. Kahire 1283.

Sâlim (1722). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. haz. Adnan İnce. Ankara 2005.

Saylan, Betül (2014). "Kütahya Postnişini Mustafa Sâkıb Dede ve Sefine-i Nefise-i Mevlevîyan İsimli Eseri". *KTÜ İlahiyat Dergisi*. 1/2: 167-182

Sırrı Abdülbâki Dede. *Mecmua-i Mevlevî Ayinleri*. Süleymaniye Ktp, Zühdi, nr. 205

Tıraşçı, M. (2017). *Türk Mûsikisi Nazariyatı Tarihi*. İstanbul: Kayıhan yay.

Uslu, Recep-Doğrusöz, Nilgün (2009). *Abdülbâki Nâsır Dede'nin Müzik Yazısı Tahririye*. İstanbul İTÜ Konservatuvar yay.

Uslu, R.-Tetik-Işık, S. (2013). *Music Bibliography Foreign Books and Articles*. İstanbul: Pan yay.

Uslu, Recep (2015). *Mustafa Itri Buhurizade Panoraması*. Germany: Türkiye Alim yay. (e-kitap, moorebooks.de)

Uslu, R. (2016). *Müzik Bibliyografyası-1-Kitaplar ve 2-Makaleler*. İstanbul: Çengi yay.

Uslu, R. (2017b). *Edvar-ı Mûsiki 1642 Tarihli*. İstanbul: Çengi yay.

Uslu, R. (2017a). “Yusuf Kırşehrî Mevlevî'nin Türk Müzik Tarihindeki Yeri: Yeni Sistemcilerin Kurucusu”. *Researcher Social Science Studies (RSSS)*, 5/4: 655-679

Uslu, R. (2018a). “Nâyî Osman Dede Edirne'ye Gitti mi?”. *Yegah Mûsiki Dergisi*. I/2: 94-101

Uslu, R. (2019a). “Osmanlıda Anadolu Edvarları Ekolünün Kronolojisi”. *Türk Mûsikisi Atlası*. Ankara: Yeni Türkiye yay., I: 215-234

Uslu, R. (2019b). “Yeni Bulgularla Ali Ufkî”. *Türk Mûsikisi Atlası*. Ankara: Yeni Türkiye yay. IV: 299-302

Uslu, R. (2019c). “Sultan III.Selim'in Terkip Ettiği Makamlar Problemi”, *Türk Mûsikisi Atlası*. Ankara: Yeni Türkiye yay., s. 455-473

Vahyîzâde Mehmed (1689). *Edvar-ı Musiki*. Bibliotheque Nationale in Paris, ms. Suppl. Turc no.384, vr. 52-58. Seyyid Sabri Divanı ekinde h.1101-2?/1689 tarihli nüsha.

Yalçın, Gökhan (2017). “Kantemiroğlu Edvârî'nda Hüseyinî Küllî Külliyyât-i Makâmât Adlı Saz Eserinin İncelenmesi”. *Uhmad*. 11: 32-68

Yalçın, Gökhan (2016). *Haşim Bey Mecmuası Edvarı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi yay.

Yavaşca, Alaeddin (2002). *Türk Mûsikisinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı yay.